

І. А. Сніжко

Історія відкриття пам'яток давнього кам'яного віку Ізюмщини

На території Харківської області всі відомі на сьогодні пам'ятки давнього кам'яного віку концентруються в середній течії Сіверського Дінця, на ділянці від м. Ізюм до с. Яремівка. Їх відкриття пов'язане з діяльністю М. В. Сібільова у 1920–1940 рр., І. Ф. Левицького у 1950 р. та роботами експедиції Харківського історичного музею у 1988–2010 рр. М. В. Сібільов більш ніж за два десятиріччя досконало вивчив цей район, відкривши тут 7 місцезнаходжень, пов'язаних з пізнім палеолітом. І. Ф. Левицький під час розвідки, проведеної разом з Д. Я. Телегіним, відвідав околиці сіл Синичине та Кам'янка, зробивши кілька зачисток. Під керівництвом автора повністю досліджено одну пам'ятку, роботи на другій продовжуються, кілька пунктів було зафіксовано під час розвідок. Виникає питання — це нові пам'ятки чи ті, що були відкриті нашими попередниками? Його вирішенню присвячена дана стаття.

Розглянемо відкриті М. В. Сібільовим пам'ятки на основі його особистих записів, що зберігаються у Науковому архіві Інституту археології НАН України (у цитатах збережено стиль та орфографію автора).

У Щоденнику за 1938–39 рр. є запис про відкриття слідів палеоліту біля м. Ізюм: «...в 6 км от Изюма, в местности, где раньше рос недавно вырубленный лес, я открыл громадную макролитическую стоянку с позднепалеолитическими и ранней бронзы кремневыми орудиями, а рядом, тоже на черноземе, макролиты и под ними в суглинке при зачистке обнажений оврага, на глубине 70 см от начала суглинка, кремневые орудия, нуклеусы и отщепы» [1, с. 76–77]. Нажаль, відсутність коректної прив'язки не дозволяє зараз ідентифікувати це місцезнаходження.

Два наступні пункти пов'язані із с. Кам'янка. У рукописі статті «Новые стоянки с культурными слоями в лессовидном суглинке», що датована 1941 р., М. В. Сібільов пише: «Следы первой из новооткрытых стоянок — Каменской, найдены на крутом склоне высокой горы над Донцом неподалеку от села Большой Каменки. Здесь на глубине 70 см от начала суглинка, в разрезе оврага встречаются скопления камня-песчаника, а между ними — кремневые пластины и орудия, мало внушающие доверия, но между скоплениями песчаника тянется слой кремневых желваков и среди них найдены грубые, типа Миньевской стоянки, нуклеусы и отщепы, уже безусловно побывавшие в руках человека. Сама стоянка, по-видимому, находится на вершине горы, в урочище Верхний Степок. Стоянка эта открыта еще в 1901 г. В. А. Городцовым как неолитическая, раскопки на ней не проводились, костей в обнажениях стоянки не встречается» [2, с. 6].

Під час розвідки 1950 р. цей пункт відвідав І. Ф. Левицький. Він дає більш точну прив'язку: яр на правому березі Сіверського Дінця, в 100 м нижче за течією від переправи (рис. 1: 1). На відстані 50 м від гирла яру, на дні та в осипах стінок ним були знайдені фрагмент трубчастої кістки та фрагменти зуба мамонта. Свої знахідки

І. Ф. Левицький пов'язував з відкладами вюрмського часу, а коментуючи повідомлення М. В. Сібільова, зазначав, що вони «стратиграфически могут связываться с позднейшим эпипалеолитическим временем и ранним безкерамическим неолитом» [3, с. 29–31].

Урочище Верхній Степок зараз знаходиться під забудовою, культурний шар, якщо він тут був, зруйнований, зібраний матеріал не зберігся.

Безпосередньо на території села передбачалась наявність ще одного місцезнаходження: «Место, где могла быть палеолитическая стоянка, только одно — в Каменке у школы. Просим учителей следить за находками древних костей» [4, с. 56]. Цей запис датовано 1929 р., у подальшому М. В. Сібільов цей пункт не згадує, вірогідно, ніяких свідчень він не отримав. На сьогоднішній день ми також не маємо інформації про знахідки кісток та крем'яних знарядь на території села.

Околицям с. Синичино М. В. Сібільов приділив особливо багато уваги — тут ним локалізовано 4 пункти, опис яких наведено нижче.

На південний схід від села знаходиться яр, який М. В. Сібільов, а потім І. Ф. Левицький називають Киянським (сучасні мешканці цю назву не використовують) (рис. 1: 2). У щоденнику за 1938–39 рр. є запис про знахідку у верхів'ях яру зуба мамонта, що був згодом переданий до Святогорського музею [1, с. 82–83]. Під час розвідок 1940 р. дослідник знов відвідав це місце: «У ученика Сухокаменской школы В. Малиновского купил зуб мамонта, собственно, его обломок. В верховьях оврага Киянского на высоте, по-видимому, 2-й террасы осмотрели место, где был найден зуб мамонта. Удалось установить, что зуб был извлечен учеником не из стены обнажения, а из глины на месте водотечи оврага. Здесь поверху и в разрезах гумуса много кремневых отщепов, а из глинистого обнажения извлечен 1 кремневый отщеп. На склоне оврага, недалеко от дна был подобран обломок трубчатой кости средней величины (глубина оврага здесь около 3,5 м). Из самих стенок глины не извлечено ничего, но по склонам оврага в осыпях лежало множество кремневых отщепов» [5, с. 3–6]. Навесні 1941 р. були проведені невеликі розкопки: «На месте, где в прошлом году были найдены микролиты, сейчас было выкопано два микролитических отщепа. Яр Киянщина в этом году размывает водными водами, часть стоянки смыта. Попадались больше естественные желваки. Были тщательно исследованы на значительном расстоянии обнажения суглинка в яру Киянщина. Там ничего не оказалось» [6, с. 4–5]. Крім того, М. В. Сібільов повідомив про знахідку «...макролитического типа отщепов, из них один ретушированный, обломка ориньякского типа микролитической кремневой проколки на глубине 1 м от начала суглинка». Він вважав, що «Центр стоянки, видимо, целиком размывает и процесс размывания продолжается. По крайней мере, при осмотре стоянки весной 1941 г. в северном разрезе оврага суглинка уже не оказалось, на этот раз тут просвечивали выходы мела и по склону разреза валялось множество кремней. На южной стороне оврага суглинок сохранился, но зачистка его обнажения на этот раз дала только пару маленьких отщепов. Зачищена площадь длиной до 10 м при ширине 40 см. [2, с. 8].

І. Ф. Левицький оглянув яр Киянщина у 1950 р.: «Овраг заполнен позднейшими намывами суглинка, переслоенного галькой и кремнем. Местами в обнажениях крутых стенок оврага выступают на побелевших участках меловые отложения с большим количеством кремня. Вблизи кладбища с правой стороны на дне оврага обнаружен плотный лессовидный суглинок. В этом месте, судя по рассказам жителей синиченских, был обнаружен зуб мамонта (глубина до 7 м от современной поверхности почвенного слоя; уровень 2-й террасы). Находок в лессовидных отложениях не было» [3, с. 20–23].

У 1992 р. яр був обстежений від гирла до верхів'я, зафіксовано наявність великої кількості шматків кременя, що розколоті у природний спосіб, слідів культурного шару не знайдено.

У 1988 р. під час розвідок автором було відкрито пізньопалеолітичну майстерню, яка знаходилась приблизно в 200 м на захід від яру, у безпосередній близькості від сільських садів (рис. 1: 3). Перші знахідки походили зі стінок невеличкого кар'єру,

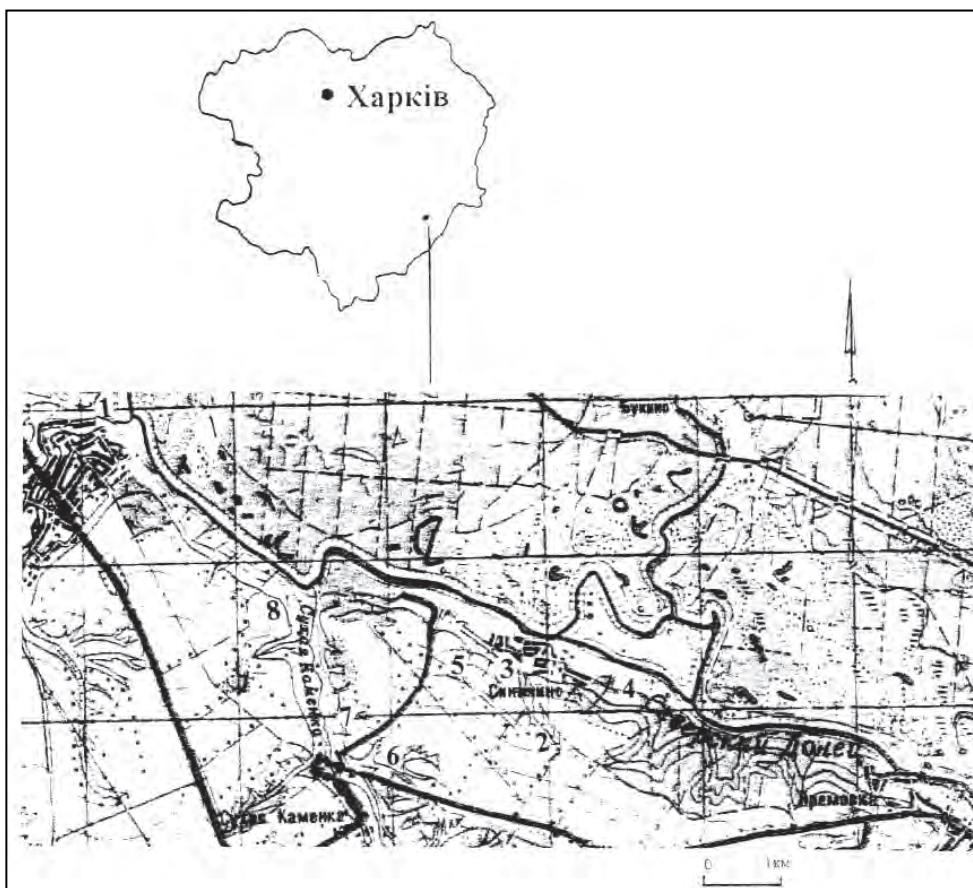

Рис. 1. Розташування пам'яток давнього кам'яного віку між селами Кам'янка та Яремівка:

1 — с. Кам'янка, урочище Верхній Степок; 2 — с. Синичине, яр Киянський; 3. с. Синичине, стоянка-майстерня; 4. с. Синичине, урочище Пристін; 5. Синичине-2; 6. Суха Кам'янка-1; 7. Суха Кам'янка-2; 8. Кам'янка, стоянка-майстерня

що зруйнував, як з'ясувалось пізніше, північно-східну частину пам'ятки. Через західну частину проходила траншея часів війни. Неущкоджена ділянка площею 57 кв. м була досліджена повністю, результати опубліковані [7]. Культурний шар потужністю 0,25–0,3 м, представлений розщепленим кременем, був зафіксований на стику давньо-голоценового ґрунту і причорноморського лесу.

З культурного шару походить колекція із 1747 предметів, що розпадається на наступні групи: фрагменти жовен, нуклеуси та нуклевидні уламки, сколи формування і підправки нуклеусів, відщепи, пластинки, мікропластинки, знаряддя, лусочки, уламки. Серед нуклеусів переважають вироби торцевого типу. Група знарядь нечисленна — 17 екз. Половина з них різці, переважно бокові. Два скребловидних знаряддя виготовлені на масивних відщеплах, їх робочий край сформований крутою ретушю. Знаряддя на пластинці має відокремлене кількома фасетками невелике жальце, на двох крупних пластинах ретушю сформовані виїмки. Значна кількість відщепів і пластинок має сліди використання у вигляді ретуші утилізації.

На площі пам'ятки знахідки розташовані нерівномірно, утворюючи кілька скупчень. Чотири локалізовані доволі чітко, компактні та насичені знахідками, три невизначені,

мають розмиті кордони, зливаючись одне з одним. В цілому планіграфічна структура характерна для пам'яток типу майстерень, де відбувалось первинне розколювання кременю, підготовка та систематичне розщеплення нуклеусів з метою одержання заготовок і виготовлення знарядь.

Майстерня біля с. Синичине за стратиграфічним положенням культурного шару та основними параметрами крем'яних артефактів близька до майстерні Вісла Балка, розташованої в 20 км на південний схід, синхронна або трошки старша за неї [8, с. 307; 9, с. 148–149]. Простежені аналогії також з майстернями біля с. Тетянівка [10, с. 85] та Кам'янка.

М. В. Сібільов конкретно це місце не визначав як палеолітичне місцезнаходження, але він висловив припущення, що «Отщепами должны быть заняты и усадьбы Синичина, так как кремневые отщепы валяются по обеим склонам нижней части оврага Киянского» [5, с. 6].

На північний схід від села, на краю лісового масиву, що тягнеться вздовж р. Сіверський Донець в напрямку с. Яремівка, розташоване урочище Пристін, де М. В. Сібільов зафіксував місцезнаходження пізньопалеолітичного кременю (рис. 1: 4). В нижній частині крутого схилу під час зачистки відслонень «...на глибині 60–70 см от начала суглинка найдено много мелких отжимных отщепов, микролитические ножевидные пластинки целые и в обломках, микролитический нуклеус правильно ограниченный, пластинки небольшие. Затем на расстоянии 90–100 см от начала суглинка, в том слое, где в прошлом году найдены верхнепалеолитические орудия, оказались довольно крупные отжимные пластинки. Еще ниже, на глубине 125–130 см, выкопаны массивные пластинки и отщепы, их немного» [6, с. 53–54]. «Стоянка занимает в ширину по реке не менее 70 м, причем в одном ее углу, вместе с кремнями встречаются окатанные мелкие и средние куски мела и самый суглинок окрашен меловой водой в беловатый цвет. Стоянка находится, по-видимому, на самой вершине горы, но эта вершина покрыта лесом, и найти первоначальное залегание кремневых орудий пока не удалось» [2, с. 7].

І. Ф. Левицький та Д. Я. Телегін у 1950 р. ретельно дослідили це місце, зробивши кілька зачисток. Одна знаходилась на підвищеній частині першої надзаплавної тераси, між ярмом та лісовою дорогою, в невеликому заглибленні біля вигину ріки. Її довжина 4 м, доведена до глибини 2,6 м. Безпосередньо під чорноземом знайдено 2 скребка та уламки кременю, в суглинку знахідок не було. «К югу, на расстоянии 50 м от зачистки находится поляна, занятая огородами. На распаханной поверхности вместе с обломками меловой породы — кремневой галькой и кусками кремня — встречаются отбросы обработки кремня и орудия с типичными чертами раннеолитической техники» [3, с. 13–15].

Другу зачистку було проведено на відстані 50 м від першої, ліворуч від дороги, що веде до с. Яремівка. Її довжина вздовж відслонення берега 2 м, ширина 0,55 м, доведена до глибини 3,15 м, «признаков палеолитических культурных наслоений не обнаружено». [3, с. 16–17].

Крім зроблених зачисток, І. Ф. Левицький уважно роздивився всі вимоїни та відслонення схилів. «На расстоянии 20 м от зачистки в осыпях суглинков, смешанных с меловой раздробленной породой, найден нуклеобразный кусок кремня с ассиметричными площадками отбивания. Одна из площадок покрыта известковым налетом. В обнажении берега в этом месте слой чернозема утончается до 15 см. В нем совершенно отсутствуют остатки палеолитической эпохи. Ниже на меловом склоне лежит суглинок серовато-палевого цвета. Возможно, нуклеобразный кусок кремня находился первоначально в верхней части суглинка, содержащий большое количество известковых отложений. Пока что это единственное указание на возможность нахождения стоянки Н. В. Сибилева именно в этом месте. [3, с. 19–20].

В 1995 р. співробітники експедиції Харківського історичного музею, оглянувши урочище Пристін, не знайшли тут не тільки слідів місцезнаходження, а й взагалі жодного кременю.

Між селами Суха Кам'янка та Синичино, на південний захід від останнього знаходиться підвищення, де місцями відслонюється кора вивітрювання. Тут і зараз можна бачити багато жовен та фрагментів кременю, іноді трапляються артефакти зі слідами розколювання. М. В. Сібільов неодноразово оглядав цю територію: «Гора между этими селами представляет громадную макролитическую стоянку, где местами встречаются поздненеолитические и ранней бронзы кремневые орудия, а в двух пунктах, уже в лессовидном суглинке на гл. 35–40 см, кремневые отщепы» [1, с. 82–83]. Під час розвідок, проведених експедицією Харківського історичного музею у 2004 р., було оглянуто цей район та відзначено кілька пунктів локалізації пазньопалеолітичного кременю.

В 300 м на захід від с. Синичне, на полі, обмеженому невеликою балкою та дорогою, що веде від турбази до с. Суха Кам'янка, зібрано підйомний матеріал (рис. 1: 5). До колекції входять різець на масивній двоскатній пластині, трьохплощадковий нуклеус, нуклевидні уламки, відщепи. Вироби із темно-сірого якісного крейдяного кременю вкриті патиною від молочно-білої до легкої димчастої. Пункт зафіксовано під назвою Синичине-2.

Місцезнаходження Суха Кам'янка-1 розташоване на мисоподібній площадці у верхів'ях одвершку балки на правому березі р. Суха Кам'янка, в 1 км на північний схід від села Суха Кам'янка (рис. 1: 6). Тут було знайдено патиновані відщепи та перетин двоскатної пластинки.

Місцезнаходження Суха Кам'янка-2 зафіксоване між двома невеликими балочками на правому березі р. Суха Кам'янка, приблизно в 600 м на північний-північний схід від містка через річку, в селі Суха Кам'янка (рис. 1: 7). На задернованій поверхні схилу мису були зібрані патиновані лусочки, груба двоскатна тонка в перетині пластинка [11, с. 212–213].

Із селом Суха Кам'янка пов'язано повідомлення М. В. Сібільова про знахідку викопних кісток: «В с. С. Каменка узнали, что при разведках охры были найдены какие-то кости. Осмотреть кости не удалось. Рабочие шахты провели нас к месту пробного шурфа и тут оказалось, что кости средней величины животного были извлечены из лессовидного суглинка на глубине 6–7 м. Затем были осмотрены некоторые глинистые обнажения по склонам балки, где расположено с. С. Каменка. Осмотр их не дал ничего. Все же необходимо отметить, что и в с. Синичино и в с. С. Каменке было несколько случаев, по словам крестьян, находок зубов и костей мамонта, а в 2-х—1,5 км отсюда, у мельницы, в урочище Чертов Кут, были найдены 10 лет назад, на глубине 14 м в суглинке зубы древнего слона» [5, с. 8–10].

Згадка про урочище Чортів Кут виводить нас ще до одного мікрорегіону, обстеженого М. В. Сібільовим поблизу с. Синичине — це територія між селом та гирлом річки Суха Кам'янка. «В самом Синичине и дальше до Чертова Кута и за последним склоны гор крутые и здесь всюду просвечивает лессовидный суглинок. Однако в Синичине и дальше до Чертова Кута склоны гор заняты садами и кустарниками, за Чертовым же Кутом тянется довольно густой лес. Поэтому найти здесь следы каких-либо стоянок не удалось. На вершине горы между Синичиным и устьем Сухой Каменки над крутыми склонами встречаются сначала в небольшом числе, а дальше все в большем и большем по мере приближения к устью Каменки кремневые отщепы и изредка нуклеусы, сколотые и отжимные. Особенно многочисленны они на вершине горы недалеко от устья Каменки, там, где на поверхность местами выходит мел и стоит сторожевая вышка. Весь этот участок горы представлял собой сезонную стоянку по выделке кремневых орудий разного времени. Где находятся постоянные стоянки, пока еще не удалось установить, по-видимому, стоянка времени бронзы и, возможно, палеолитическая находятся в устье Каменки на ее левом берегу. Это место мы еще не осматривали.» [6, с. 67–69]. Саме на цьому місці, яке М. В. Сібільов не

встиг оглянути, в 2004 р. було відкрито пізньопалеолітичну стоянку, дослідження якої тривають [12].

Пам'ятка, яку функціонально можна визначити як стоянку-майстерню, знаходиться на мисі, біля впадіння в р. Сіверський Донець правої притоки р. Суха Кам'янка, в 1,5 км на південний схід від с. Кам'янка (рис. 1, 8). Мис являє собою горизонтально виположену терасу, що піднята над рівнем р. Сіверський Донець на 8–10 м. Стаціонарними дослідженнями 2005–2010 рр. відкрито площу 90 кв. м. Культурні рештки, представлені розщепленим кременем, фрагментами кісток тварин, дрібними шматочками вохри та вугілля, утворюють розтягнутий по вертикалі горизонт знахідок. Найбільша їх концентрація спостерігається в світло-коричневому та жовтувато-палеовому суглинку.

На теперішній час колекція крем'яних виробів налічує понад 4,5 тис. предметів і представлена наступними групами: нуклеидні уламки, нуклеуси та сколи їх формування, відщепи, пластинки, мікропластинки, вироби із вторинною обробкою, лусочки, уламки.

Нуклеуси представлені наступними формами: одноплощадкові односторонні, двохплощадкові призматичні та підпризматичні, торцеві, кубовидні. Характерну групу складають нуклеуси з виступаючою реберчастою тильною частиною. Деякі нуклеуси мають сліди характерної зірчастої забитості, що виникла внаслідок використання їх в якості відбійника.

Вироби із вторинною обробкою представлені двогранними серединними та боковими різцями, кінцевими скребками, скребловидними знаряддями, проколками, виїмчастими знаряддями тощо. Невелику, але дуже характерну групу утворюють мікропластинки з притупленим краєм. Представлені також пластини та відщепи з ретушованими ділянками та слідами спрацьованості у вигляді ретуші утилізації. Загалом набір знарядь є характерним для пам'яток типу майстерень, що належать до епігравецького кола.

Планіграфічна структура культурного шару включає скупчення крем'яних артефактів, які, вірогідно, відповідають робочим місцям, де відбувалось розколювання кременю. На користь цього свідчать також і випадки ремонту у скупченнях.

І. Ф. Левицький та Д. Я. Телегін 1950 р. обстежили мис при впадінні р. Суха Кам'янка в Сіверський Донець: «На склоне террасы со стороны балки и Донца, а равно и на поверхности растительного слоя, в обрезах и выбросах окопов много кремня из отложенной палеолитической стоянки, занимающей всю приустьевую часть террасы. Для проверки верхних суглинистых наслоений на склоне балки у берега Донцы сделана зачистка. Длина вдоль бровки террасы 2 м. Расчистка уступами шириной в 1 м». На глибині 0,3–1,2 м були знайдені 2 скребка, відщепи різних розмірів, уламки кременю [3, с. 23–25]. Отже, було обстежено частину мису, що безпосередньо примикає до гирла Сухої Кам'янки — тут у 2005 р. нами було закладено шурф № 9, що дав матеріал часу енеоліту-бронзи. Незрозуміло, чому І. Ф. Левицький зробив зачистку на бровці тераси вздовж берега Сіверського Дінця, хоча за топографією видно, що зручне місце для стоянки розташоване приблизно в 200 м від ріки на південь, власне там, де було зафіксовано наявність культурного шару у 2004 р.

Поблизу с. Яремівка М. В. Сібільов відзначив наявність ще одного місцезнаходження, пов'язав його з місцем добування кременю: «...над с. Яремовка, на вершине горы, мной найдены и сами кремневые копи в числе свыше 10, представляющие собой скопления кремня, где много отщепов, отбойников, отжимников и грубых нуклеусов» [2, с. 7]. Околиці села були обстежені нами у 1988 та 1995 рр., на підвищеннях, дійсно, доволі багато крем'яних жовен та їх природних уламків, але локалізувати майстерні чи «копі» нам не вдалось.

Таким чином, пізньопалеолітичні стоянки біля с. Синичино та с. Кам'янка були відкриті відповідно у 1988 та 2004 рр. експедицією Харківського історичного музею під керівництвом автора, хоча М. В. Сібільов передбачав таку можливість. Насправді, М. В. Сібільовим

проведена титанічна робота: ним локалізована величезна кількість археологічних об'єктів в середній течії Сіверського Дінця та його приток. Його енергії та наполегливості можна позаздрити. Але відповідь на питання «Чи всі пам'ятки давнього кам'яного віку були відкриті Миколою Вікентійовичем?» буде заперечною. Сучасних та майбутніх дослідників чекають нові відкриття в цьому, безумовно, перспективному районі.

Ключові слова: пізній палеоліт, середня течія р. Сіверський Донець, М. В. Сибільов, І. Ф. Левицький.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сибилев Н. В. Дневник 1938–1939 гг. — НА ІА НАН України І. А. — А. ф. № 13.
2. Сибилев Н. В. Новые стоянки с культурными слоями в лессовидном суглинке. Рукопись. — НА ІА НАН України І. А. — А. ф. № 3.
3. Левицкий И. Ф. Дневник исследований в районе среднего Донца (Среднедонецкая археологическая экспедиция 1950 г.) НА ІА НАН України І. А. 1950/6. — № 1240.
4. Сибилев Н. В. Экскурсии и разведки в 1929 г. Дневник. НА ІА НАН України І. А. — А. ф. № 8.
5. Сибилев Н. В. Разведки 1940 г. Дневник. НА ІА НАН України І. А. — А. ф. № 15.
6. Сибилев Н. В. Экскурсии 1941 г. Дневник. НА ІА НАН України І. А. — А. ф. № 16.
7. Сніжко І. А. Пізньопалеолітична майстерня біля с. Синичине//Археологический альманах. — Донецк, 2006. — № 18.
8. Горелик А. Ф. Памятники Роголикско-Передельского района. Проблемы финального палеолита Юго-Восточной Украины. — Луганск, 2001.
9. Висла Балка — позднепалеолитический памятник на Северском Донце//Археологический альманах. — Донецк, 2002. — № 11.
10. Коваль Ю. Г. Финальнопалеолитическая кремнеобрабатывающая мастерская Татьянавка I на Северском Донце//Археологический альманах. — Донецк, 1995. — № 4.
11. Сніжко І. А. Нові пам'ятки кам'яного віку на Харківщині//Археологический альманах. — Донецк, 2008. — № 19.
12. Сніжко І. А. Нова стоянка давнього кам'яного віку на Харківщині//Проблеми дослідження пам'яток археології Східної України: Матеріали II-ї Луганської міжнародної історико-археологічної конф. — Луганськ, 2005.

Резюме

Снежко И. А. История открытия памятников древнего каменного века Изюмщины

Все памятники древнего каменного века, известные на сегодняшний день на территории Харьковской области, концентрируются в среднем течении р. Северский Донец, на участке от г. Изюм до с. Яремовка. Их открытие связано с деятельностью Н. В. Сибилева в 1920–1940 гг., И. Ф. Левицкого в 1950 г. и работами экспедиции Харьковского исторического музея в 1988–2010 гг. Н. В. Сибилев более чем за два десятилетия досконально изучил этот район, открыв здесь 7 местонахождений, связанных с поздним палеолитом. И. Ф. Левицкий в ходе разведки, проведенной совместно с Д. Я. Телегиным, посетил окрестности сел Синичино и Каменка и сделал несколько зачисток. Автором публикации полностью раскопан один памятник, работы на втором продолжаются, несколько пунктов отмечено в ходе разведок. Возникает вопрос — это новые памятники или те, что были открыты нашими предшественниками? Его решению посвящена данная статья.

Ключевые слова: поздний палеолит, среднее течение р. Северский Донец, Н. В. Сибилев, И. Ф. Левицкий.

Summary

I. Snizbko. The History of Discovering Sites of the Early Stone Age in the Izyum Region

All the sites of the early Stone Age in Kharkiv region known today are concentrated in the middle course of the Seversky Donets river in the area about Izyum town and Yaremovka village. Their discovery is connected with activity of N. V. Sibilyov in 1920–1940 and I. F. Levitsky in 1950, as well as the work of the Kharkiv History Museum in 1988–2010. N. V. Sibilyov has thoroughly studied this region for more than two decades, having discovered seven areas relating to the late paleolith. During the exploration I. F. Levitsky jointly with D. Y. Telyagin has visited the outskirts of the villages Sinitchino and Kamenka; there he has made several rabotages. The author of the publication has completely investigated one site, the second is still being investigated, some places were noticed during the explorations. A question arises — are these sites new or were they discovered by our predecessors? This article deals with this question.

Key words: late paleolith, middle course of the Seversky Donets, N. V. Sibilyov, I. F. Levitsky.

